

ROBERT ČIMIN, ARHEOLOŠKI GENOM PODRAVINE (RAZVOJ I PROSTORNA ORGANIZACIJA SREDNJOVJEKOVNIH POSJEDA NA PODRUČJU GORNJE KOMARNICE), KOPRIVNICA, 2022.

ILIJA CIKAČ

Koprivnička ulica 34a, Starigrad

HR - 48000 Koprivnica

ilija.cikac@gmail.com

Monografija tiskana u travnju 2022. godine smanjena je inačica autorove istoimene doktorske disertacije obranjene 30. rujna 2020. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (mentori: dr. sc. Tatjana Tkalčec i dr. sc. Hrvoje Petrić). Kao tvrdo ukoričena knjiga proteže se na 479 stranica i bogato je opremljena priložima u obliku karata, fotografija, zračnih fotografija, CAD crteža, grafova, tablica i fototablica arheoloških i osteoloških nalaza. Sadrži, uz uvod, još pet poglavlja od kojih svako ima po 4 ili 3 potpoglavlja, zatim dodatak u obliku kataloga nalazišta, zaključno poglavlje, popis literature i izvora te bilješku o autoru. Svako od poglavlja bit će ukratko opisano.

U uvodnom poglavlju određeni su geografski okvir (Gornja Podravina u Republici Hrvatskoj) i povijesni slijed događaja i pojava (rani, razvijeni i kasni srednji vijek) koji su oblikovali predmetni prostor Gornje Komarnice. Pojašnjeno je proučavanje iz arheološkog pogleda s naglaskom na pokretne i nepokretne arheološke nalaze, tj. materijalnu baštinu. Razlučena je i teritorijalna organizacija predmetnog prostora prema povijesnim izvorima do pojma Komarnica, kotra unutar Križevačke županije u Kraljevini Hrvatskoj, a istovremeno u sastavu Zagrebačke biskupije na prostoru Komarničkog arhiđakonata. Uz to, navedeni su i podaci koji objašnjavaju poneke nepravilnosti u organizaciji prostora tijekom stoljeća. Potkraj poglavlja navedeni su prirodni/okolišni čimbenici koji su uvjetovali naseljavanje u prošlosti i temelj samog djela, tj. desetogodišnja arheološka istraživanja.rv

Poglavlje *Pristup istraživanju problematike kontinentalnog srednjovjekovlja* donosi povijest arheoloških istraživanja na prostoru Gornje Podravine i pokušajima bilježenja svih poznatih nalazišta. Ističe se potreba reviziranja podataka iz *Registra arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, inače ključnog djela, i njegovo nadopunjavanje podacima današnjeg stanja istraživanja. Određene su vrste nalazišta na crkve, groblja, utvrde i naselja koja su predmet samog djela, koje su njihove posebnosti i kako se prepoznaju. Objašnjeno je na koja se istraživanja i ranije radove djelo oslanja.

Na kraju poglavlja istaknuta su dva smjera istraživanja koji se nadopunjuju. Prvi je tumačenje rezultata arheoloških istraživanja pojedinih nalazišta, a drugi je izrada arheološke topografije prema terenskim pregledima i interpretacijama javno dostupnih digitaliziranih kartografskih izvora i orto-foto snimaka.

Slijedi poglavlje *Crkve i groblja* koje na početku donosi kratku povijest istraživanja crkvene organizacije predmetnog prostora i arheoloških nalazišta. Posebno su istaknuti rezultati istraživanja nalazišta (crkve i pripadajuća groblja) Virje – Sv. Martin provedena od 2009. do 2012. godine, Koprivnica – Sv. Nikola provedena 2014. i 2015. godine te Đurđevac – Sošice provedena od 2016. do 2019. godine. Za svako nalazište autor iznosi iscrpan broj podataka o arhitekturi, tj. arhitektonskim elementima crkve i fazama gradnje utvrđenima stratigrafskim odnosima i o groblju, tj. horizontima ukopavanja, rastezu samog groblja itd. Poglavlje je dopunjeno kartama, fotografijama, crtežima i grafovima. Sve to slijede i odlomci s interpretacijama ukupnih rezultata istraživanja za svako nalazište. Uz arheološke odnose, usporedno su opisane i povijesne okolnosti, istaknute analogije sa stilski i kronološki sličnima nalazištima, slika spolno-dobne distribucije pokopanih u grobovima, orijentacija i položaj tijela, vrste i tipovi nalaza u samim grobovima, kao i rezultati antropološke analize osteoloških ostataka grobova. U podnaslovu *Ostale crkve i groblja* iznesen je presjek rezultata istraživanja nekih nalazišta koji su usporedivi ili se međusobno dopunjuju s ranije opisanima. Zaključuje se potrebom za revizijom zabilježenog stanja. Poglavlje slijede table s tlocrtima grobova s predmetnih nalazišta, katalog i table pokretnih nalaza.

U poglavlju *Utvrđenja* objašnjena je terminološka podjela na tvrđave, utvrde (burg/kaštel) i gradišta. Opisana su i interpretirana arheološka istraživanja koprivničke tvrđave, posebice na položaju južnih gradskih vrata (»Oružana« i dio »Bašće«) 2012. i 2013. godine, dvorišta starog magistrata (današnji Muzej grada Koprivnice) provedenih 2009. godine i drvene ceste (Ulica Đure Estera) 2015. godine. Slijedi potpoglavlje o nalazištu Starigrad – Kamengrad, odnosno o arhitekturi

i pokretnim nalazima zabilježenima arheološkim istraživanjima utvrde Kamengrad početkom osamdesetih godina i ljeta 2013. godine. Nakon toga slijedi potpoglavlje o utvrđi Gorbonok u Kloštru Podravskom i rezultatima istraživanja provedenih 2014. i 2016. godine. Predstavljena su i ostala istraživana relevantna utvrđenja od kojih su istaknuti đurđevačka utvrda Stari grad, gradište Gradić / Turski brijeg sjeverno od Đurđevca, gradište Gradina u Svetoj Ani i Poljangrad kod Javorovca. I ovo je poglavlje opremljeno fotografijama nalazišta i nalaza, tlocrtima utvrda, katalogom i tablama pokretnih nalaza.

Poglavlje *Naselja* predstavlja još jedan oblik manjih nalazišta koja su nastajala unutar vlastelinstava čija su središta opisana ranije u knjizi. Predmet ovoga djela su nalazišta: Mekiš – Zgruti 1 istraživano 2013. godine, Podravske Sesvete – Ruškova greda istraživano 2014. godine, Mekiš – Crlenika 2 istraživano 2017. godine i Virje – Volarski breg istraživano 2008. i 2010. godine. Uz detaljne podatke o objektima i pokretnim nalazima iz svakog od naselja, podastrijete su table s crtežima, fotografije, tlocrti istraženih sonde itd. Na kraju poglavlja nalazi se tablica s radiokarbonskim datumima dobivenim iz uzoraka prikupljenih na arheološkim istraživanjima predmetnih nalazišta. Raspon datuma počinje u drugoj polovini 11. st., a završava u prvoj polovini 18. st.

Prostorna analiza predstavljena je u zasebnom, istoimenom poglavlju. Radi se o prostoru površine od oko 400 km², od ušća Mure u Dravu do Đurđevca u kojem se očituje gusta mreža župa, utvrda i naselja na području Gornje Komarnice. Za analizu poslužila je arheološka topografija s 383 zabilježena položaja, zatim habsburške vojne karte i hrvatske karte dostupne na mrežnim stranicama. Objašnjena je metodologija analize, a rezultati su podijeljeni na potpoglavlje *Crkvena organizacija* s odlomcima *Ubikacija položaja crkvi i groblja* i *Prostorna organizacija crkvenih posjeda* te potpoglavlje *Upravna organizacija* s odlomcima koji određuju male posjede zapadnog i istočnog dijela Gornje Komarnice, a između njih vlastelinstva Gorbonok, Prodaviz, Koprivnica i Rasinja. Vrlo iscrpnu ilustraciju rezultata čini više od četrdeset zemljovida koji ističu predmetni prostor, primjerice kroz prizmu rekonstrukcije granica unutar Gornje Komarnice, rasporeda svih položaja srednjeg vijeka prema kronologiji, prirodnim obilježjima prostora, povijesne upravne jedinice, suvremene upravne jedinice itd. Posebno su zanimljivi obrasci koji se očituju u odnosima položaja crkvenih ili upravnih središta. Nakon kataloga i tabli površinskih nalaza s raznih nalazišta u ovom poglavlju slijedi dodatak u obliku kataloga 383 nalazišta s istaknutim inicijalima suradnika koji su ih zabilježili, geografskim i vremenskim odrednicama, količinom nalaza i relevantnom literatu-

rom. Posebno su vrijedne tablice s popisima nalazišta prema posjedima i objektima unutar vlastelinstva, s istaknutim srednjovjekovnim nazivima, godinama zapisa u povijesnim izvorima i ubikacijom prema djelu *Podravina u srednjem vijeku* Ranka Pavleša.

Zaključno poglavlje ponovno donosi okvir proučavanog prostora, podatke na kojima se temelji istraživanje, odnose između povijesnih izvora i arheoloških nalaza, teorijsku podlogu pod nazivom arheologija krajolika i presjek interpretacija dobivenih rezultata. Ističe se ideja o djelomičnom izjednačavanju granica nekadašnje Gornje Komarnice i današnje Podravine kroz, po autoru, očito zadržavanje srednjovjekovnog identiteta u stanovništvu. Kao ključni događaji navode se: crkvena i upravna organizacija od sredine 12. do sredine 13. stoljeća, uspostava čvrstog organizacijskog sustava početkom 16. stoljeća i obnova tog sustava u 17. stoljeću. Isto poglavlje napisano je i na engleskom jeziku.

Monografija je vrlo vrijedan doprinos proučavanju srednjovjekovlja i srednjovjekovne arheologije na razini Hrvatske te posebno korisna i dugo očekivana nadopuna *Registra arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*.